

**САНЪАТНИНГ ТАРИХИЙ-ФАЛСАФИЙ АСОСЛАРИНИНГ БУГУНГИ
КУНДАГИ АХАМИЯТИ**

Раматов Ж.С.

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси профессори
+99899 848 45 95*

Эрниёзов У.К

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси катта ўқитувчи
+998935130168*

Султанов С. Ҳ.

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси доценти
+99894 620 35 10*

Хасанов М.Н.

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси ассистенти
+99890 951 10 99*

Аннотация

Ушбу мақолада Санъат инсоният тарихий тараққиёти давомида макон ва замон билан ўзаро алоқадорликда ривожланиб борган, унинг кўплаб турлари, кўринишлари шаклланган, инсон ва жамият ҳаётида маданий хилма хиллик, эстетик борликни юзага келишига таъсир кўрсатган. Санъат инсон ҳаёти билан чамбарчас алоқадорликда ривожланиб борар экан, эстетик билишда санъатни англаш, унинг моҳиятини тушунишнинг тарихий-илмий асослари и каби масалалар таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Санъат, инсоният, тарихий тараққиёти, ёш авлодни , макон ва замон, инсон қадри, эстетик билиш, эстетик онг, дунёқараш.

Кириш. Бугунги кунда санъат инсоният тарихий тараққиёти давомида макон ва замон билан ўзаро алоқадорликда ривожланиб борган, унинг кўплаб турлари, кўринишлари шаклланган, инсон ва жамият ҳаётида маданий хилма хиллик, эстетик борликни юзага келишига таъсир кўрсатган. Санъат инсон ҳаёти билан чамбарчас алоқадорликда ривожланиб борар экан, эстетик билишда санъатни англаш, унинг моҳиятини тушунишнинг тарихий-илмий асослари (ғоя ва назариялар) яратилган. Антик даврдан, ҳанузгача эстетик билишда санъатнинг

моҳиятини англаш, муаммоларини ўрганиш долзарб масалалардан бири бўлиб келган. Ғарб ва Шарқ мутафаккирлари санъатнинг инсон онги ва тафаккурига таъсири, маънавий аҳамияти, мақсад ва вазифалари, қонуниятлари, ўзига хос хусусиятлари таҳлилига бағишланган салмоқли ва аҳамиятли асарлар яратишган. Айтиш мумкинки, санъат муаммо сифатида ҳар бир даврда энг долзарб, қизғин ва баҳсли мавзулардан бири бўлган.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда ҳам санъатга алоҳида эътибор қаратилган, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 26 августдаги “Ўзбекистон Республикасида маданият ва санъат соҳасини инновацион ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ва 2017 йил 13 сентябрда қабул қилинган “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш буйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги қарорларининг қабул қилиниши, “Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдевори” номли маърузаси ва “беш ташаббуси” ҳамда мазкур фаолиятни ривожлантиришга қаратилган кўплаб меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг қабул қилиниши санъат ва маданиятни янада ривожлантириш, илмий-амалий, умумназарий асосларини чуқурроқ тадқиқ этишнинг долзарблигини билдиради.

Шу жиҳатдан олганда, санъат ва маданият соҳасидаги ислохотлар самарасини ошириш, санъатнинг мақсад ва вазифаларини тўғри англаш, айниқса, ёшларнинг эстетик онгини шакллантиришдаги ўрнини тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, “ўқитувчи-мураббийлар, санъаткорлар, маънавий меросимиз, оммавий ахборот воситалари, театр масканлари, спорт билан шуғулланиш, мутолаа маданиятини шакллантириш ёшларнинг дунёқараши, онги ва тафаккурини шаклланишига хизмат қилади”. Шу сабабли, санъат турлари, шакллари ва йўналишлари кўпайиб бораётган ҳозирги даврда санъатни тарихий, ижтимоий ва эстетик ҳодиса сифатида англаш, мақсад ва вазифаларини аниқлаштириш, унинг маънавий аҳамиятини илмий асослаб бериш зарурияти пайдо бўлди.

Санъатнинг моҳияти чуқур, кўлами кенг, мураккаб тушунча бўлганлиги боис, илмий манбаларда алоҳида тадқиқот иши сифатида эмас, балки унинг шакллари ва турлари кўпроқ тадқиқ этилган. Фалсафий фанларда “санъатнинг моҳияти”, “санъатни англаш”, “санъатнинг мақсади” каби тушунчаларнитурлича изоҳлаб келишади. Жумладан, Э.В.Ильенков санъатнинг моҳиятини қуйидагича тушунади: “фақатгина даҳонинг ижоди бўлмиш санъатда мукамаллик тимсоли тугалланган мушоҳада образи сифатида келтирилиши мумкин. Бу ерда барчаси умумийлик (умум қабул қилинган нормалар) ва индивидуаллик (характерга доирлик), бутунлик ва қисманлик, ахлоқийлик ва

қонунийлик, тегишлилик ва борлиқ мурасага келади. Шу сабабдан ҳам мукамаллик нафосат кўринишини касб этади. Агарда индивидуал характерга доирлик нормал абстрактлик хисобига бўрттирилган бўлса, гўзаллик ғойиб бўлиб ўрнини масхара эгаллайди. Акси ҳолат рўй берганда эса, яъни, пешқадамликка нормаллик балқиб чиқса, жонсиз бир абстракт чизги пайдо бўлади, у гўзал эмас, аммо аниқ ва тўғри чизилган, ижодий-эстетик ҳам эмас, аммо ўқув жараёнига оид академик образдир” .

Икки аср аввал ғарб алломаси Бальзак ўз фикрлари билан санъатни туб моҳиятини ҳамма ҳам тушунавермаслигини таъкидлайди, “Ва ниҳоят, -дейди Балзак, - деярилик барча музейга ташриф буюрганлар фақатгина уни умумий кузатиш билан овора, санъат асарини тубдан чуқур мутолаа қилаётган инсонни кўриш амри маҳолдир. Балки, биздаги бу ўзгаришларга интилиш, оддий ҳаракатларни мақсад деб билиш, ёрқин таассуротларга берилиш ақлимизнинг ўзгарувчанлигидир, ёки яшаб турган маконимиз иқлимнинг таъсиримикан, шимолнинг туманлари ёки бўлмаса, Англиянинг очилмас булутли осмоними, аксинча Италиянинг жазирама кўшига миннатдор бўлишимиз керакдир? Билмам. Балки бизнинг миллий тарбиямиз ҳали ҳануз тугалланмай, биздаги санъатни англаш, тушуниб етиш урф-одатимизда ривожланмагандир” .

Санъатни англаш бу эмоционал фаоллик, маънавий-руҳий кайфият инсон тасавури ва фантазиясини ҳаракатга келтирувчи жараёндир. Ҳаракатга келган тасаввур эса инсонни ижтимоий, маънавий қадриятлар оламига етаклайди. Бирор нарса ёки ҳодисани эстетик идрок этмоқ унинг ижтимоий, тарихий, миллий ва инсоний аҳамиятини идрок этмоқдир. Бу нарса эстетик кечинманинг ўз моҳияти билан тарихий ва ижтимоий ҳодиса эканлигидан далолат беради.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб эстетик онг ва санъат тушунчалари генезисининг назарий-методологик тавсифларини таҳлил қилиш натижасида қуйидаги хулосалар берилди:

-“эстетик онг” ижтимоий онг иерархиясида “энг юқори қавати”ни эгаллайди, ижтимоий онг шакллариининг интеграцион гармоник яхлитлигини таъминлаш учун жавобгар, шунинг учун, агар яхлит онгнинг универсал турларини олсак, унда эстетик онг утилитар, ахлоқий, илмий, когнитив ва ижодий турларга камайтирилмайди, лекин улар орқали мавжуд бўлиб, нисбий мустақил ва универсал тушунча ҳисобланади;

-“эстетик онг”- инсоннинг энг юқори шаклланган ва жамланган эстетик хусусиятлари мажмуи бўлиб, борлиқни инсонийлаштириш орқали шаклланади ва воқеликнинг яхлит, ҳиссий жиҳатдан туйинган акси сифатида белгиланади,

-“эстетик онг”нинг тизимли, структурали, эволюцион ривожланувчи мураккаб хусусиятлариинсон руҳиятининг томонлари, инсоннинг эстетик фаолияти, эстетик муносабатлари, жамият маънавий-маданияти, дунёқараши ва назарий-билим тажрибалари, ҳаётий кўникмалари, инсонни гўзалликка бўлган эҳтиёжини намоён қилади;

-эстетик онгни шакллантирадиган омиллар: эстетик фаолият, эстетик муносабат, эстетик эҳтиёж, инсон руҳияти, маънавияти, маданияти, ижтимоий хусусиятлари, спорт ва албатта асосий ядрони санъат ташкил қилади, улар таъсирида эстетик онгнинг имманент хусусиятлари тизимлашади, инсоннинг конструктив ва креатив фаоллиги ошади;

-санъат маънавий жараён сифатида, ўз мураккаб ички тизими туфайли инсон тафаккурининг барча ёруғ ва қоронғу, баланд ва паст, чуқур ва юзаки ҳолатларини ифодалайди. У одамларда тасвирланган, ифодаланган нарса, ҳодиса ва кечинмаларнинг эстетик қадриятлилигини намоён қилади, нарса-ҳодисаларга нисбатан эстетик баҳолаш қобилиятини шакллантиради;-

- “эстетик онг” ва “санъат” мега категориялари фанлараро феноменал тушунчалар сифатида ўзаро алоқадорликда, эволюцион ривожланишда бўлган ижтимоий, мураккаб тизимли хусусиятлари билан ўхшаш бўлган, ўз навбатида ўзига хос хусусиятлари билан бир-биридан кескин фарқ қиладиган ижтимоий онг шакллари дир;

- инсоннинг табиий, ижтимоий ва миллий воқеликка, умумбашарий қадриятларга, анъаналарга бўлган эстетик муносабатини ўрганувчи эстетика фани бу муносабатнинг олий ифодаси бўлмиш санъатнинг барча тур ва жанрлари тўплаган тажриба ҳамда бадиий жараёнда содир бўлаётган ўзгаришларни ҳам тадқиқ этади. Санъатшунослик маълум санъат тури, жанри ва тарихининг объектив тараққиёт йўли хусусиятларини тадқиқ этса, эстетика бир неча ёки барча санъат турлари учун мавжуд бўлган умумий қарашлар, йўналиш ва тенденцияларни ўрганади.

REFERENCES

1. Абдурашидова, Нилуфар Абдурашидовна, & Ҳасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АҲЛОҚНИНГ ЎЗARO МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 1226-1235.

2. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (7), 35-39.

3. Жуманиёз Султонович Раматов, Машкура Инамжанована Рахимова, & Миршод Нўмонович Ҳасанов (2022). МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ИСЛОМИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 1031-1036.

4. З. Н. Бобошев, М.Н.Хасанов, & Э.А.Нуруллаев. (2022). АБУ НАСР ФОРОВИЙНИНГ ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ АСОСЧИСИ СИФАТИДА . JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS, 4(3), 108–115. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/new/article/view/623>

5. Ж. С. Раматов, М. Хасанов, & Лочин Азаматович Валиев (2022). АУРОБИНОДО ГХОШ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ ФАЛСАФИЙ МЕЪРОСИ. Academic research in educational sciences, 3 (6), 1161-1169.

6. J. S. Ramatov, M. Hasanov AL-FAROBİY SIYOSIY DAVRAN VA IJTIMOİY-MADANIY ANVOL // Pedagogik fanlarda akademik tadqiqotlar. 2022 yil. 6-son. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/al-farobiy-davridagi-siyosiy-vazihhtimoiy-madaniy-vaziyat> (kirish sanasi: 12.11.2022).

7.М.Н.Хасанов, А.А.Азимбаев, Ҳалилов Ў., & Каримов Б. (2022). АБУ НАСР ФОРОВИЙНИНГ ШАХС МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИГА ДОИР ҚАРАШЛАРИ . JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS, 4(3), 147–153. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/629>

8. Ж. С. Раматов, & М. Хасанов (2022). МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА АХЛОҚИЙ ТАРБИЯНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 3 (6), 952-956.

9. Ramatov, J.S., Valiev, L.A., Xasanov, M.N. XIX ASRDA HINDISTONDAGI IZHTIMOIY - FALSAFIY JARAYONLAR // ORIENSS. 2022. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hih-asrda-indistondagi-izhtimoiy-falsafiy-zharayonlar> (kirish 12/11/2022).

10. Ф. А. Кушаков, М. Н. Хасанов, Р. Ў. Баратов, Ж. С. Раматов, & С. Ҳ. Султанов (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ВА СЎЗ ЭРКИНЛИГИ. Academic research in educational sciences, 3 (10), 803-810.

11. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. World scientific research journal, 8(1), 102-108.

12. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Ҳ., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнийёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (10), 376-386.

13. Hasanov, M., & Tuhtaboev, E. (2021). THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS). Innovative Technologica: Methodical Research Journal, 2(05), 1-6.

14. Hasanov M., Tuhtaboev E. THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS) //Innovative Technologica: Methodical Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 1-6.

15. М.Н.Хасанов, Д.А.Ҳафизов, Р.Х.Тоиров, & Х.Қ.Болтабоев. (2022). АБУ НАСР ФОРОВИЙ ЯШАГАН ДАВРДАГИ ИЛМ-ФАН ВА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ . JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS, 4(3), 137–140. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/627>

16. Абдурахмонова, З. Ю. (2020). ОСНОВНЫЕ ТРУДНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА ДЛЯ НАУЧНО ТЕХНИЧЕСКОГО ТЕКСТА. In *Общественные и гуманитарные науки* (pp. 296-297).

17. ABDURAKHMONOVA, Z. THE ROLE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS. *ЭКОНОМИКА*, 12-16.

18. Abdurakhmonova, Z. Y. MODERN UZBEKISTAN AND ITS TOURISM POTENTIAL.

19. Юлдашева, Д. М., & Абдурахмонова, З. Ю. СПЕЦИФИКА ОБУЧЕНИЯ ПЕРЕВОДУ НА РУССКИЙ ЯЗЫК ФРАНЦУЗСКИХ ТЕРМИНОВ. *ББК 80я43*, 172.

20. Aripov, N., Kamaletdinov, S., Tokhirov, N., & Abduraxmanova, Z. (2022). Simulation Modeling of Train Traffic Based on GIS Technologies. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 16, 73-82.

21. Абдурахмонова, З. Ю. (2021). ЗАМОНАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ МУАММО ВА ЕЧИМЛАРИДА САМАРАЛИ ЁНДОШУВ. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 1189-1193.

22. Kadamovich, Y. J., Muzaffarova, I. G., Mahmudovich, Y. B., Voxtiyarova, S. S., & Habibullayevich, S. S. (2020). Social justice as a condition of socio-spiritual stability in society. *Journal of Critical Reviews*, 7(5), 816-818.

23. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрниёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОЎЖИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.

24. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич., Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ҲОЗИРГИ ДАВРДА ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ҲАҚИДАГИ ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 647-656.

25. Исмоил Саифназаров, & Сирожбек Ҳабибуллаевич Султанов (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ИЖТИМОЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ УСТУВОР ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 71-76.

26. Султанов, С. Х. (2013). МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРОТИВ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. *SCIENCE AND WORLD*, 67.

27. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Х., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.